

Психологічні особливості кар'єрних орієнтацій сільського та міського юнацтва

Розглянуто кар'єрні орієнтації старшокласників та студентів коледжів, які проживають у сільській місцевості і в місті. Здійснено їх порівняння і виявлено суттєві значущі відмінності. Сільській молоді необхідна психологічна допомога у виборі професії, здобутті професійної впевненості. У подальших дослідженнях необхідно з'ясувати можливі взаємозв'язки професійної мотивації сільської молоді із самооцінкою, якістю шкільних знань, оцінкою професійних перспектив.

Ключові слова: кар'єрна орієнтація, акцентуації, гендер, сільська молодь.

Рассмотрено карьерные ориентации старшеклассников и студентов колледжей, которые проживают в сельской местности и в городе. Сделано их сравнение и обнаружено существенные значительные отличия. Сельской молодежи нужна психологическая помощь в выборе профессии, приобретении профессиональной уверенности. В последующих исследованиях нужно установить возможные взаимосвязи профессиональной мотивации сельской молодежи с самооценкой, качеством школьных знаний, оценкой профессиональных перспектив.

Ключевые слова: карьерная ориентация, акцентуации, гендер, сельская молодежь.

На сучасному етапі суспільного розвитку існує багато нових можливостей для самореалізації молоді людини. Але з іншого боку, фахівці в галузі економіки і психології говорять про проблеми професійної соціалізації молоді (Д. Богиня, В. Брич, С. Злупко, Л. Збаржевецька, О. Павловська, В. Юрченко). Йдеться про труднощі працевлаштування, складність утриматись на робочому місці, зростання безробіття серед молоді [1; 2]. Поряд із економічними причинами даних явищ (економічна нестабільність, невисока заробітна плата, відсутність стажу роботи у випускників навчальних закладів) існує психологічний бік проблеми, пов'язаний із внутрішньою

невизначеністю професійного шляху, невиразністю кар'єрних орієнтацій або ж невідповідністю здібностей і можливостей реальним професійним вимогам [3; 4; 5; 6; 7].

З огляду на повільні темпи відродження сільського господарства скрутна професійна ситуація складається для сільських юнаків і дівчат. Це пов'язано із відсутністю достатньої кількості професійно орієнтованих навчальних закладів у селах і містечках, відсутністю потрібної кількості робочих місць. Такі умови спричиняють відтік сільської молоді до великих міст, де на них очікують нові завдання, пов'язані із адаптацією. Така ситуація породжує невизначеність і непевність стосовно майбутнього у молоді села.

Зростає також відсоток людей, не вдоволених своєю роботою. Причина цього часто криється в неспівпадінні формальних ознак успішної кар'єри і внутрішніх установок людини, "особистісного змісту", який вона вкладає в це поняття. У буденній свідомості кар'єра завжди пов'язана з рухом вгору ієрархічною драбиною, із займанням все більш поважних управлінських посад. Та це не завжди відповідає здібностям і можливостям кожної конкретної людини.

Виділяють об'єктивний і суб'єктивний критерії успішної кар'єри. Це соціальний успіх і задоволеність життєвою ситуацією. Внутрішня оцінка, яку дає ситуації людина сама за цими критеріями, може не збігатися із зовнішньою. Зовнішня сторона кар'єри – послідовність займаних людиною професійних позицій. Внутрішній бік кар'єри значно складніший і менш визначений. Адже важливо, щоб вибір професії, сфери діяльності в ній, відповідав нахилам і здібностям, особливостям темпераменту та характеру молоді людини. Однією із ознак розвитку особистості у напрямку професійної спрямованості, якою визначаються сподівання і потреби працівника, є так звана *кар'єрна орієнтація*.

Для старшокласників питання вибудовування кар'єри тісно пов'язане із професійною орієнтацією. Важливо не лише визначити майбутню професійну сферу (профорієнтація), але й власну роль на професійному шляху, що закладено у кар'єрній орієнтації.

Як показують результати досліджень та досвід роботи кадрових служб (І.В. Головнюва), кар'єрні орієнтації людини різноманітні і суто індивідуальні, і, якщо реальна кар'єра й

очікування людини не збігаються, розчарування неминуче [3]. З іншого боку, якщо робота відповідає внутрішнім потребам й очікуванням людини, це стає серйозним чинником, який додає людині внутрішнього відчуття реалізації потенціалу, відчуття особистісної самореалізації. Це може бути тим “якорем”, який утримує фахівця на робочому місці навіть за недостатньо хороших об’єктивних умов праці.

Тому, на сьогоднішній день планування кар’єри – важливе завдання не лише для молоді і батьків. В адекватному виборі зацікавлені більше сторін: роботодавці, самі працівники, державні служби зайнятості, сама держава. Отже, відповідна кар’єрна і професійна орієнтація є не лише завданням для юнацтва, психологів і педагогів, а стає задачею державного рівня.

Питання професійної кар’єри віддавна було предметом досліджень зарубіжних психологів (Д. Сьюпер, Д. Тідман, Д. Холл, Е. Роу, Е. Шейн, Д. Мак-Клелланд, А. Агапов, А. Єгошин, В. Мітін, К. Сарматова, В. Шаповалов, Є. Шипілова). Кар’єрні орієнтації вивчались Е. Шейном, С. Белічевою, В. Лавриненко, В. Ядовим. Гендерний аспект кар’єрних орієнтацій розглядали Л. Почебут, В. Чикер, І. Дембицька. Вивчаються соціокультурні орієнтації студентської молоді (А. Похресник), кар’єрні орієнтації працівників прокуратури і органів внутрішніх справ (В. Романов), військовослужбовців (А. Поплавська), кар’єрні орієнтації студентів на завершальному етапі навчання у вищому навчальному закладі (О. Терновська), працівників вищих навчальних закладів (І. Головнюва), психологічна структура кар’єрної готовності випускника вищого навчального закладу (А. Міронова-Тіхомірова), кар’єрні орієнтації студентської молоді (З. Рустанович-Варфоломеєва). Але, на жаль, накопичено недостатньо даних, які стосувались би особливостей кар’єрних орієнтацій сільської молоді. Не стали предметом психологічного аналізу проблеми професійної соціалізації сільської молоді, відсутні дані порівняння кар’єрних орієнтацій сільської та міської молоді. Тому, **метою** нашої роботи є виявлення особливостей кар’єрних орієнтацій сільської молоді та порівняння їх із кар’єрними перевагами молодих людей міста.

Враховуючи актуальність проблеми і її недостатню розробку, **основні завдання** дослідження полягали у тому, щоб:

1. Виявити особливості кар'єрних орієнтацій старшокласників, які навчаються у сільських школах та студентів коледжів, які проживають у сільській місцевості.
2. Виявити схильність до кар'єрних виборів сільських юнаків і дівчат із певними особистісними характеристиками.
3. З'ясувати, чи існують відмінності у кар'єрних орієнтаціях між молодими людьми села і міста.

Кар'єрні орієнтації виникають у процесі соціалізації у результаті накопичення досвіду, уявлень і намірів щодо розвитку кар'єри. Вони стійкі і можуть залишатися стабільними упродовж довгого часу (С. Белічева, В. Лавриненко, В. Ядов і ін.). Кар'єрні орієнтації визначаються конституційно-психологічними властивостями, особистісною концепцією, талантами, спонуканнями, мотивами, цінностями. На них впливають психологічний тип особистості, пізнавальні інтереси, нахили, професійна спрямованість, професійна мотивація. Кожна людина володіє набором особистісних характеристик, концепцією, мотивами, цінностями, які визначають вибір кар'єри, якими вона керується, обираючи кар'єру. Кар'єрні орієнтації особистості – це вимоги індивіда, які він висуває до себе як до професіонала і до обраної ним професійної діяльності.

Критерії кар'єрних орієнтацій багато в чому визначаються інтересами і нахилами особистості до того чи іншого типу професійної діяльності. Урахування цих факторів значно збільшує ймовірність вибору молодою людиною тієї кар'єри, яка буде приносити їй найбільше моральне задоволення і дасть змогу максимально реалізувати свій особистісний потенціал.

Завдяки розробкам Е. Шейна, який став автором питальника для визначення типу кар'єрних орієнтацій, виокремлено такі їх види [3; 8]:

1. *Професійна компетентність* – орієнтація, яка пов'язана з наявністю талантів і здібностей у певній сфері діяльності, визначає прагнення людини стати майстром своєї справи, домогтися успішності у професійній сфері, здобути визнання своїх талантів.
2. *Менеджмент* – орієнтація особистості на інтеграцію зусиль інших людей, на управління різними сторонами діяльності виробництва.

3. *Автономія (незалежність)* – орієнтація з яскраво вираженою потребою все робити по-своєму, звільнитися від організаційних правил, приписів обмежень.
4. *Стабільність* – орієнтація, обумовлена потребою в безпеці, стабільності, передбачуваності майбутніх подій. Розрізняють два типи стабільності – стабільність місця роботи (гарантований термін служби, гарантована зарплата, велика пенсія), стабільність місця проживання (відмова від підвищення, пов'язаного з ризиком і тимчасовими незручностями).
5. *Служіння* – орієнтація, спрямована на реалізацію головних цінностей життя таких, як, наприклад, робота з людьми, служіння людству, допомога людям, бажання зробити світ кращим.
6. *Виклик* – орієнтація, пов'язана з такими цінностями, як конкуренція, перемога над іншими, подолання перешкод, вирішення важких завдань.
7. *Інтеграція стилів життя* – орієнтація на інтеграцію різних сторін способу життя, прагнення до того, щоб все було збалансовано – і сім'я, і кар'єра, і саморозвиток.
8. *Підприємництво* – орієнтація, пов'язана із прагненням людини створювати нове, долати перешкоди, з готовністю до ризику.

Кар'єрна орієнтація допомагає людині реалізувати себе чи досягти самоактуалізації у професійній сфері. Це стає можливим, якщо професія обирається відповідно до власних інтересів і здібностей. У протилежному випадку, коли професійний вибір визначається випадковим фактором чи умовами ситуації (близькість роботи до місця проживання, мода на дану професію, можливість отримати місце по знайомству тощо), людині важко реалізувати власний професійний потенціал. Професійне самовизначення і професійна самоактуалізація індивіда – це тривалий процес розвитку його ставлення до своєї майбутньої професії та до самого себе як професіонала. Успіх тут визначається активністю самого суб'єкта професійної діяльності на шляху його особистісного розвитку. Він сам обирає професію, сам проходить період професійного навчання, сам активно будує власну професійну кар'єру і реалізує власний особистісний та інтелектуальний потенціал. Обидва плани

розвитку здійснюються упродовж усього професійного і життєвого шляху людини.

Відповідно до поставлених завдань і мети дослідження ми здійснили психологічне опитування сільських школярів (15 осіб, з яких 10 дівчат і 5 хлопців) і студентів коледжів (10 дівчат і 5 хлопців), а також школярів (27 осіб, з яких 17 дівчат і 10 хлопців) і студентів коледжів (15 осіб – 10 дівчат і 5 хлопців), які навчаються і проживають у місті.

В якості психологічного інструментарію було використано Опитувальник Леонгарда-Шмішека для визначення акцентуацій характеру, питальник ЕРІ Г.Ю. Айзенка, питальник BSRI С. Бем визначення гендерної переваги. Для математичної обробки даних застосовано пакет Statistica 6.0, зокрема порівняльний аналіз (Т-критерій Стьюдента), кореляційний аналіз, багатofакторний аналіз.

У процесі виконання першого завдання ми проаналізували переваги у кар’єрних орієнтаціях сільської молоді, що представлено у табл.1.

Таблиця 1

Середні значення за кар’єрними перевагами
у групі жителів села

Кар’єрні орієнтації								
	Професійна компет.	Менеджмент	Автономність	Стабільн. місця життя	Служіння	Виклик	Інтеграція стилів життя	Підприємство
Сер. нач.	5,28	5,12	6,40	6,41	6,86	4,56	6,58	5,74

Як видно із табл. 1, у сільської молоді переважають кар’єрні орієнтації на: 1) служіння інтересам людства; 2) інтеграцію стилів життя; 3) стабільність місця проживання та 4) автономність. Найменш популярні орієнтація на виклик у кар’єрі і менеджмент. Отже, як бачимо, загалом сільська молодь не налаштована на конкурентну боротьбу в сучасних економічних умовах. Кар’єрні вибори юнаків та юнок, які проживають у сільській місцевості, помірковані, миролюбні й інтегруючі, хоча наявна потреба у незалежності. Рівень професійної мотивації загалом невисокий: максимальне середнє значення 6,86 бали при максимально можливих 10 балах.

У межах виконання другого завдання ми встановлювали взаємозв'язки кар'єрних орієнтацій сільської молоді з особистісними властивостями (темперамент, характер, гендер). Відповідно до даних кореляційного аналізу за Пірсоном ($r_{\text{крит.}} = 0,38$ на рівні ймовірності $0,05$), схильність до підприємицтва та виклику у кар'єрі пов'язана із неправдивістю ($r = 0,46$ і $r = 0,52$ відповідно). До неправдивих відповідей більш схильні юнаки ($r = 0,56$), менш схильні тривожні ($r = -0,39$) та фемінні ($r = -0,47$) юнаки і дівчата.

Кар'єрна орієнтація на менеджмент перебуває у позитивній міжфункціональній залежності на статистично значимому рівні із циклотимією ($r = 0,38$). Спостерігається тенденція до взаємозв'язку менеджменту і дистимії ($r = 0,31$). Отже, сільські юнаки і дівчата зі схильністю до нестійкого або негативного настроєвого фону діяльності мають тенденцію планувати управлінську кар'єру.

Стабільність місця праці як кар'єрна орієнтація стає важливішою в міру підвищення рівня маскулінності ($r = 0,4$), що більш характерно для хлопців у даній групі досліджуваних.

Стабільність місця проживання важлива для застрягаючого типу ($r = 0,47$), що цілком логічно. Орієнтація на інтеграцію стилів життя підвищується в міру зростання гіпертимності ($r = 0,39$) і маскулінності ($r = 0,51$).

Не вдалось виявити статистично значущих взаємозв'язків між кар'єрними орієнтаціями на служіння, виклик, підприємицтво, професійну компетентність та акцентуаціями, екстраверсією та нейротизмом. З огляду на невелику чисельність групи опитаних варто окреслити деякі тенденції до взаємозв'язку, які зі збільшенням числа опитаних можуть сягнути статистично значущого рівня. Взавши до уваги незначні статистичні коефіцієнти кореляції в межах від $0,30$ до $0,37$, можемо сказати, що інтеграція стилів життя є більш важливою для дівчат ($r = 0,36$) і для учнів коледжів порівняно зі школярами ($r = 0,36$). Професійна компетентність найменш важлива для збудливих ($r = -0,30$), стає важливішою з підвищенням рівня фемінності ($r = 0,24$). Орієнтація на служіння має тенденцію до взаємозв'язку з емотивністю ($r = 0,33$). Значення конкуренції в кар'єрному рості (кар'єрна орієнтація "виклик") зростає зі зниженням рівня фемінності ($r = -0,34$), тривожності ($r = -0,26$) і з підвищенням рівня гіпертимності ($r = 0,24$).

Схильність до підприємництва пов'язана із педантизмом ($p=0,33$) і нетривожністю ($p=0,24$).

Ми здійснили також порівняльний аналіз між учнями сільських шкіл і міських коледжів (проживають у селі) і не виявили статистично значущих відмінностей у кар'єрних орієнтаціях. Лише орієнтація на інтеграцію стилів життя, яка дещо переважає в учнів коледжів, наближається до значущого рівня (див. табл. 2 і рис. 1).

Таблиця 2

Дані порівняльного аналізу за Т-критерієм Стьюдента між школярами та учнями коледжів

	Школярі	коледж	t-value	df	p
Екстраверсія	14,3	13,9	0,29	28	0,77
Нейротизм	14,7	16,3	-0,93	28	0,36
Брехня	2,4	3,3	-1,18	28	0,25
Професійна компетентність	5,4	5,2	0,30	28	0,77
Менеджмент	5,1	5,2	-0,09	28	0,93
Автономія	6,1	6,7	-1,30	28	0,20
Стабільність місця роботи	6,7	7,0	-0,68	28	0,50
Стабільність місця життя	6,0	6,5	-0,70	28	0,49
Служіння	6,3	7,4	-1,64	28	0,11
Виклик	4,9	4,2	0,72	28	0,48
Інтеграція стилів життя	6,2	7,0	-1,97	28	0,06
Підприємництво	5,2	6,2	-1,25	28	0,22
Гіпертимія	12,8	13,0	-0,10	28	0,92
Застрагання	13,1	15,7	-2,55	28	0,02
Емотивність	16,0	16,2	-0,16	28	0,87
Педантичність	10,8	14,4	-2,95	28	0,01
Тривожність	12,5	12,4	0,09	28	0,93
Циклотимія	12,8	14,0	-0,63	28	0,53
Демонстративність	14,6	10,7	2,39	28	0,02
Збудливість	14,6	13,4	1,07	28	0,29
Дистимія	8,5	9,4	-0,49	27	0,63
Екзальтованість	12,4	14,0	-0,78	28	0,44

Примітка: жирним виділено показники, за якими наявна статистично значуща відмінність.

Як видно із таблиці 2, статистично значущі відмінності між учнями сільських шкіл і учнями коледжів, які проживають у сільській місцевості, спостерігаються лише за деякими акцентуаціями. Учні коледжів у даній групі досліджуваних більш педантичні (14,4 проти 10,8 у школярів при $p \leq 0,01$), застрягаючі (15,7 проти 13,1 у школярів при $p \leq 0,02$) і менш демонстративні (10,7 проти 14,6 у школярів при $p \leq 0,02$).

Вазначимо також, що показники за майже усіма кар'єрними орієнтаціями (крім скерованості на професійну компетентність і виклик) в учнів коледжів вищі, що може свідчити про більшу професійну визначеність і вищу професійну мотивацію сільської молоді, яка вже здобуває професію (див. рис. 1). В учнів коледжів дещо вищий рівень нейротизму і вищі показники за акцентуаціями характеру, окрім збудливості і демонстративності. Можна припускати, що це пов'язано із необхідністю адаптуватись на новому місці навчання, внаслідок чого виникає певна напруженість.

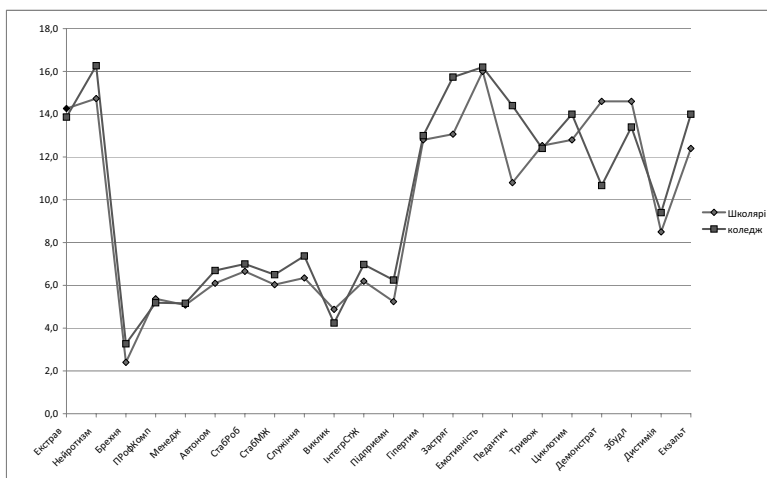

Рис. 1. Порівняння показників темпераменту, акцентуації характеру і кар'єрних орієнтацій школярів і учнів коледжів

Ми здійснили також порівняння між дівчатами і хлопцями-жителями села. Статистично значущі відмінності приведені у таблиці 3.

Таблиця 3

Статистично значущі відмінності
між дівчатами і хлопцями-жителями села

	Чол	Жін	t-value	df	p
Брехня	4,3	2,1	3,24	28	0,003
Циклотим	10,5	14,9	-2,34	28	0,026
Екзальт	7,8	15,9	-5,19	28	0,000
Фемін	78,8	99,0	-5,33	28	0,000

Як видно із табл. 3, хлопці були менш правдивими під час опитування, у них менше виражена циклотимія, екзальтованість і фемінність. Зазначимо також про тенденцію серед хлопців села частіше, ніж дівчата, вибирати виклик, підприємництво і стабільність місця праці в якості кар'єрних орієнтацій. Загалом дівчата більш акцентуїзовані, хлопці переважають їх лише за педантичністю.

Для більш глибокого аналізу найбільш вагомих чинників серед показників темпераменту, акцентуацій характеру і кар'єрних орієнтацій школярів і учнів коледжів, які проживають у сільській місцевості ми здійснили факторний аналіз і проаналізували його результати (див. табл. 4).

Таблиця 4

Результати факторного аналізу у групі сільських
юнаків і дівчат

	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6
Фемінність	0,80	0,22	-0,04	-0,24	0,22	0,06
Стать	0,77	-0,10	-0,04	-0,14	0,43	-0,19
Емотивність	0,61	-0,03	0,03	-0,10	-0,04	0,07
Маскулінність	0,52	0,30	0,30	0,36	-0,51	0,14
Інтеграція стилів життя	0,48	-0,11	0,30	0,23	0,10	0,42
Екстраверсія	-0,07	-0,84	0,12	-0,19	-0,04	0,11
Гіпертимність	0,48	-0,64	0,07	0,29	-0,16	-0,03
Педантичність	0,26	0,57	0,14	0,13	0,38	0,49
Демонстративність	0,13	-0,57	-0,25	-0,03	0,01	-0,55
Збудливість	-0,13	-0,54	0,18	0,03	0,52	-0,04
Професійна компетентність	0,28	0,22	-0,78	0,10	-0,13	-0,02
Менеджмент	0,12	0,08	-0,68	0,36	0,48	-0,08

Стабільність місця роботи	0,33	0,12	0,68	0,06	0,07	0,04
Стабільність місця проживання	0,01	0,19	0,66	-0,28	-0,30	0,32
Автономність	0,17	-0,19	0,55	0,28	0,20	0,21
Виклик	-0,09	-0,24	-0,05	0,77	0,04	-0,01
Підприємництво	0,05	0,20	-0,13	0,71	0,15	0,19
Брехня	-0,44	0,10	0,15	0,68	-0,18	0,22
Тривожність	0,15	-0,18	0,05	-0,55	0,34	0,04
Циклотимія	0,20	0,16	0,13	0,06	0,82	0,08
Екзальтованість	0,37	-0,22	0,05	-0,16	0,77	-0,08
Нейротизм	0,18	0,37	-0,06	-0,28	0,58	0,36
Дистимія	-0,26	0,23	-0,21	0,09	0,57	0,15
Застрагання	-0,27	-0,02	0,26	0,15	0,04	0,79
Освіта	0,08	0,10	0,09	0,13	0,07	0,68
Служіння	0,38	-0,31	-0,27	-0,23	-0,08	0,66
Expl.Var	3,39	2,89	2,86	2,78	3,44	2,72
Prp.Totl	0,13	0,11	0,11	0,11	0,13	0,10

Примітка: жирним шрифтом позначено значущі внески до факторів; жирним курсивом позначено двофакторні внески.

Методом кам'яного насипу вдалося виділити шість нормалізованих факторів. Як видно із таблиці 4, до першого фактора, який пояснює 17 відсотків дисперсії даних, із найвищими факторними внесками увійшли показники фемінності (0,80), статі (0,77), емотивності (0,61), маскулінності (0,52). На склад фактора впливають також показники інтеграції стилів життя (0,48), гіпертимності (0,48) і брехні (-0,44), тобто правдивості, які входять також до складу інших факторів. Виходячи із змісту показників, цей фактор можна назвати фактором **андрогінії**.

До складу другого фактора із найбільшими негативними факторними внесками увійшли показники темпераменту та акцентуацій характеру: екстраверсії (-0,84), гіпертимності (-0,64), педантичності (0,57), демонстративності (-0,57), збудливості (-0,54). Загалом із позитивним внеском лише один показник – педантизму, а інші не суперечать його проявам. Тому даний фактор можна назвати фактором **інтроверсії, педантизму, неемотивності**.

Третій нормалізований фактор містить показники виключно кар'єрних орієнтацій: професійна компетентність (-0,78),

менеджмент (-0,68), стабільність місця роботи (0,68), стабільність місця проживання (0,66), автономність (0,55) з акцентом на стабільності. Цей фактор охарактеризуємо як **фактор стабільності у професійному житті**.

Четвертий фактор, який пояснює 12 відсотків розкиду даних, включає показники кар'єрних орієнтацій на виклик, підприємництво, неправдивості і нетривожності, об'єднуючи їх у **готовність до конкуренції**.

П'ятий фактор, який має дещо більшу значимість, ніж три попередні, і за поясненням розкиду даних прирівнюється до першого, містить показники акцентуацій характеру, які свідчать про **емоційне неблагополуччя**: циклотимія (0,82), екзальтованість (0,77), нейротизм (0,58), дистимія (0,57), збудливість, немаскулінність, стать (жіночу) і орієнтацію на менеджмент. Отже, емоційно неврівноважені, немаскулінні, переважно дівчата орієнтовані на керівну роботу.

Шостий фактор, об'єднавши показники застрягання, освіти і служіння, вказує на **тенденцію застрягаючих осіб до орієнтації на служіння**. Таких більше серед студентів коледжів.

Отже, найбільший вплив на відхилення від середнього значення серед аналізованих показників мають комплекс властивостей, які можна об'єднати у понятті андрогінії, активності, різносторонності (гіпертимність, емотивність, відвертість, фемінність, маскулінність, стать (жіноча), інтеграція стилів життя). Другу групу важливих факторів орієнтації сільської молоді складає комплекс властивостей, які можна охарактеризувати як замкнутість, педантизм, що може свідчити про заниження рівня домагань, бажання робити щось невелике, але добре.

Проведений аналіз даних дає підстави говорити про ієрархію кар'єрних орієнтацій серед аналізованих показників. Інтеграція стилів життя властива найбільш активним. У сільського юнацтва цінується насамперед стабільність місця праці і проживання, що увійшли до третього фактора. Кар'єрні орієнтації відносяться ще до четвертого, п'ятого і шостого факторів й підсумовують дані кореляційного та факторного аналізу так, що емоційно врівноважені і неправдиві, готові до конкуренції у підприємстві, емоційно неблагополучні й екзальтовані прагнуть бути керівниками, а до служіння схильні застрягаючі юнаки та дівчата, які проживають у сільській місцевості.

З метою виконання третього завдання ми здійснили порівняння результатів факторного аналізу серед сільських і міських юнаків і дівчат. За даними наших попередніх досліджень серед міських юнаків та дівчат найбільш впливовими чинниками кар'єрних виборів є служіння, менеджмент, інтеграція стилів життя і підприємництво. Стабільність місця праці займає останні позиції. Ймовірно, сільська молодь почуває себе набагато менш упевнено, тому й обирає стабільність у першу чергу.

Ми здійснили також порівняльний аналіз кар'єрних переваг між сільськими та міськими школярами-випускниками та учнями коледжів (див. табл. 5).

Таблиця 5

Дані порівняльного аналізу серед міської і сільської молоді

	місто	село	t-value	df	p	Valid N місто	Valid N село
Професійна компетентність	5,5	5,3	0,56865	70	0,571415	42	30
Менеджмент	7,3	5,1	5,13848	70	0,000002	42	30
Автономія	7,8	6,4	4,84368	70	0,000007	42	30
Стабільність місця роботи	7,3	6,4	2,20753	70	0,030557	42	30
Стабільність місця життя	8,6	6,9	5,28580	70	0,000001	42	30
Служіння	7,1	4,6	5,42286	70	0,000001	42	30
Виклик	7,4	6,6	1,98139	70	0,051477	42	30
Інтеграція стилів життя	7,5	5,7	4,05697	70	0,000127	42	30
Фемінність	96,5	92,2	1,19993	70	0,234210	42	30
Маскулінність	106,8	98,5	0,44531	70	0,657468	42	30

Примітка: жирним виділено показники, за якими наявна статистично значуща відмінність.

Як видно із табл. 5, за усіма кар'єрними орієнтаціями у міських молодих людей спостерігаються вищі показники. Статистично значущі відмінності на найвищому рівні імовірності наявні за орієнтаціями на менеджмент ($p \leq 0,001$), автономію ($p \leq 0,001$), стабільність місця роботи ($p = 0,03$), стабільність місця проживання ($p \leq 0,001$), служіння ($p \leq 0,001$) й інтеграцію стилів життя ($p \leq 0,001$). Це свідчить про більшу

професійну визначеність і мотивацію міських юнаків та дівчат. Підтверджується факт наявності труднощів професійної соціалізації сільської молоді. Дівчата і юнаки-жителі сіл почують себе менш впевнено стосовно професії.

Серед міських жителів кар'єрні переваги розташувались у порядку спадання так: стабільність місця проживання, автономія, інтеграція, виклик, менеджмент і стабільність місця праці, служіння, професійна компетентність. Їх кар'єрні вибори загалом більш сміливі, оскільки більше обираються такі "активні" орієнтації, як автономія, менеджмент, виклик. Рівень професійної мотивації загалом у міських юнаків і дівчат також вищий.

У сільського юнацтва цінується, насамперед, стабільність місця праці і проживання, що увійшли до третього фактора. Інтеграція стилів життя властива найбільш активним (андрогінним) юнакам і дівчатам. Кар'єрні орієнтації відносяться ще до четвертого, п'ятого і шостого факторів. Емоційно врівноважені і неправдиві прагнуть конкуренції у підприємстві, емоційно неблагополучні й екзальтовані бажають бути керівниками, а до служіння схильні застрягаючі юнаки та дівчата, які проживають у сільській місцевості.

Виявлені нами особливості професійної настанови юнацтва дають підстави говорити про необхідність психологічної, профорієнтаційної й ознайомлювальної роботи із сільською молоддю, яка б допомогла юнакам і дівчатам більш впевнено йти професійним шляхом, працювати на радість собі та з користю для суспільства.

У подальших дослідженнях необхідно з'ясувати можливі взаємозв'язки професійної мотивації сільської молоді із самооцінкою, якістю шкільних знань, оцінкою професійних перспектив. Перспективою подальшої роботи у даному напрямку є розробка рекомендацій для психологів сільських шкіл щодо професійної орієнтації і мотивації учнів, а також формування циклу тренінгових вправ, які скеровані на полегшення адаптації та професійної соціалізації сільської молоді в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Збаржевецька Л.Д. Адаптація молоді як чинник впливу на ринок праці / Університетські наукові записки. – 2006. – № 3-4 (19-20). – С. 464-468.

2. Юрченко В. Проблеми професійної орієнтації та зайнятості молоді на ринку праці // Наука молода. – 2005. – № 4. / www.hseclub.com/career/papers.
3. Головнева И.В. Ваша кар'єра: путь наверх или...? / Харьковський кур'єр. – 2006. – № 6.08.
4. Рустанович-Варфоломеева З. А. Кар'єрні орієнтації та можливість самореалізації студентської молоді // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка в 3-х томах. – Т. 3. / За ред. академіка С.Д.Максименка. – К.: Главник, 2005. – С. 198-206.
5. Поплавська А. П. Психологічні особливості кар'єрних орієнтацій військовослужбовців / Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – 19.00.10. – Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Київ, 2006. – 19 с.
6. Корнієнко І. О. Професійні орієнтації в системі життєвих стратегій старшокласника // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – №5. – С. 36-39.
7. Похресник А.К. Соціокультурні орієнтації студентської молоді трансформаційного суспільства: сутність та динаміка. Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / АПН України. Ін-т вищ. освіти. – К., 2002. – 16 с.
8. Самоукина Н.В. Психология профессиональной деятельности. – СПб.: Питер, 2003. – 224 с.
9. Практикум по психологии профессиональной деятельности и менеджмента / Под ред. Г.С. Никифорова, М.А. Дмитриевой, В.М. Снеткова. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2001. – 240 с.

The career orientations of senior high-school pupils and college students who live in the countryside and in the city were examined. They were compared and essential differences between them were found out. The rural youth needs psychological help in making the choice of profession and in gaining professional confidence. In the future researches it is worth analysing possible interconnections between professional motivation of rural youth and self-estimate, the quality of school knowledge and the evaluation of professional perspectives.

Key words: career orientation, accentuation, gender, rural youth.

Отримано: 12.09.2008.